

(σημειούται ὁ Κοραῆς) ἡ δὲ σύνταξις συγκεχυμένη καὶ κακόζηλος, καὶ οἵα ἐλέγχειν τὸν Αἴλιανὸν μὴ γεγονότα τῆς μοίρας τῶν ὥτα πεπαιδευμένα ἔχόντων». Ὁ Αἴλιανὸς εἶναι, ὡς ἐλέχθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, εὐεπίφορος πρὸς τὰς ἀντιπτώσεις, τὰς ἀκυρολογίας καὶ τὰς κακοζήλους ἐναλλαγάς· ὁ Κοραῆς ὑποθηλῶν τὰ πταίσματα, παρατηρεῖ που ἐπὶ τὸ ἐπιεικέστερον ὅτι ὁ ῥωμαῖος σοφιστὴς εἶναι ἀξιος συγγνώμης εἰ ὑπολατινίζει, ἀφ' οὗ ἀλλοι πολλοὶ σύγχρονοι ἔκεινῳ Ἐλληνες συγγραφεῖς φωρῶνται πληρμελῶς Ἐλληνίζοντες. Πολλὰ χωρία τῆς Ποικίλης Ἰστορίας ἀποκατέστησεν εὐστόχως, δλως ἀγγοῶν ὅτι ἀλλοι πρότερον κριτικοὶ τὰς αὐτὰς ἐπειθίσαντο διορθώσεις. Τὸ ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῆς Ποικίλης Ἰστορίας «τὸ δὲ ἄρα πάγη καὶ οίονεὶ κύρτος ἐστὶ τοῖς ἐμπίπτουσι» μετεσκεύασεν ὁ Κοραῆς γράψας «τὸ δὲ ἀρχήνιον πάγη κλ.». Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο εἴκασε πρὸ τοῦ Κοραῆ ὀλλαγδός τις κριτικὸς ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἐν Ῥηνοπεραίᾳ Ἀκαδημίᾳς τῶν Ἐπιστημῶν καὶ Τεχνῶν. Ἐν τοῖς Αἰθιοπικοῖς τοῦ Ἡλιοδώρου παρήγει γὰ τραπῆ ἢ παρ' Αἴλιανῷ ἀδιανόητος γραφή «παῖςων» εἰς τὸ «περσίζων». Καλὴ μὲν ἡ τροπὴ, ἀλλ' ἔλαθε τότε τὸν Κοραῆν ὅτι πρὸ αὐτοῦ ἔτερος κριτικὸς τὴν αὐτὴν προείκασε διόρθωσιν. Ἐν ταῖς σημειώσεσιν ἐκάθηρε πρὸς τούτοις ὁ Κοραῆς λελωβημένα χωρία διαφόρων Ἐλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, Ἀναχρέοντος, Ἀριστοφάνους, Εὐριπίδου, Σοφοκλέους, Ἡροδότου, Ξενοφῶντος, Ἀριστοτέλους, Λουκιανοῦ, Ἀθηναίου κλ. Δύο δὲ τρεῖς πάντας ἐπιτυχεῖς διορθώσεις τοῦ Κοραῆ εἰς τὰς συγειλεγμένας ὑπὲ τοῦ Ζηγοβίου παροιμίας ἀπεδέξαντο καὶ οἱ ἐν Γοτίγγη τῷ 1839—1851 ἐκδόντες τοὺς "Ἐλληνας Παροιμιογράφους".

Ως εὔοιώνιστον προανάκρουσμα τῆς ἐκδόσεως τῆς «Ἐλληνικῆς Βιβλιοθήκης» οἱ ἐν Εὐρώπῃ σοφοὶ προσηγόρευσαν τὸν «Πρόδρομον» μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ μεγίστης σπουδῆς. Τὸ ὄνομα τοῦ Κοραῆ, γνωστὸν ἦδη τοῖς πᾶσι διὰ τῶν ἐκδόσεων τοῦ Θεοφράστου, τοῦ Ἰπποκράτους καὶ τοῦ Ἡλιοδώρου, κατέστη προσφιλέστατης τοῖς κριτικοῖς καὶ μάλα σεβαστὸν, συγκατέστη δὲ οὐ μικρᾶς τιμῆς καὶ δόξης πρόξενον πρὸς τὸ ἀναξίως δυσφημούμενον γένος. Οἱ κορυφαῖοι τῶν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ φιλολόγων ἔνειμαν παραχρῆμα μεγίστην ἀξίαν εἰς τὴν φιλολογικὴν τοῦ Κοραῆ ἐπιχείρησιν. Πρῶτος ὁ Boissonade κατεχώρισεν εἰς τὸ Journal de l' Empire τῆς 8 φεβρουαρίου 1806 μακρὰν περὶ τοῦ «Προδρόμου» κριτικὴν πραγματείαν, αἵσια ἐντεῦθεν προοιωγιζόμενος περὶ τῆς πνευματικῆς τῶν 'Ἐλλήνων παλιγγενεσίας. «Οἱ "Ἐλληνες (ἔγραφεν) ποιῶνται

ἀπό τινων ἐνταυτῶν μεγάλους καὶ αἰσίους ἀγῶνας ὑπὲρ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν ἔλληνικῶν γραμμάτων. Πανταχοῦ ἴδρυσαν σχολεῖα, ἐν οἷς διδάσκεται ἡ ἀρχαία ἔλληνική. Πρὸς μείζονα διαπλασιν τοῦ καθωματημένου ἴδιωματος καὶ τῆς τοῦ ἔθνους φιλοκαλίας, μεθηρμηγεύθησαν εἰς τὴν ἔλληνικήν τὰ ἐκπρεπέστατα τῶν πονημάτων τῶν ξένων συγγραφέων. Ἀλλὰ τὸ ἄριστον καὶ τελεσφορώτατον μέσον πρὸς ἀναζωπύρησιν παρὰ τοῖς "Ἐλλησι τῆς αἰσθήσεως τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ὑγιοῦς φιλομαθείας εἶναι ἡ διεύδοσις τῶν ἀρχαίων Ἐλλήνων κλασικῶν. Διὸ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς μελέτης τῶν ἐξαισίων τούτων προτύπων, καὶ τῶν ἐντεῦθεν παραγινομένων ἀναμνήσεων καὶ φιλοτίμων ζηλωμάτων, οὐκ δυνηθῆ ἡ νεωτέρᾳ Ἐλλὰς νὰ ἀναλάβῃ αὖθις τὴν προσήκουσαν περιωπήν ἐν μέσῳ τῶν πεφωτισμένων ἔθνων. Ἐν Εὐρώπῃ ἐγένοντο πάμπολλαι ἐκδόσεις ἀρχαίων ἔλληνων συγγραφέων, ἀλλὰ καθόλου εἰπεῖν, αὕτας ἥκιστα ἀρμόζουσι πρὸς τοὺς καθ' ἡμᾶς "Ἐλληνας· διότι, πλὴν τοῦ κειμένου, ἔχουσι σχεδὸν ἀπασπαὶ καὶ λατινικήν μετάφρασιν καὶ πληθὺς μέγα γραμματικῶν καὶ κριτικῶν σημειώσεων· τοιαύτη δέ τις παραπεμψή οὐδεμίαν παρέχει ωφέλειαν εἰς τὰ ἔλληνικὰ σχολεῖα, ἔγθι διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ εἶναι ὅλως ἀπειροὶ τοῦ λατινικοῦ ἴδιωματος· ἔπειτα δὲ, πρόκειται οὐχὶ νὰ διδαχθῶσιν οἱ τῶν Ἐλλήνων πατέρες βαρέα μαθήματα, ἀναγόμενα εἰς ὑψηλοτέραν τινὰ σοφίαν καὶ κριτικήν, ἀλλὰ νὰ οἰκειωθῶσι πρὸς τοὺς στοιχειώδεις κανόνας τῆς γλώσσης καὶ τῆς φιλοκαλίας. Ἀνάγκη ἄρα νὰ συμπεριληφθῶσιν ἐντὸς ἀντιτύπων ὅσον ἔγεστιν διεγαρθμῶν οἱ ἄριστοι τῶν Ἐλλήνων ποιητῶν καὶ πεζογράφων, καλῶς καὶ ἀκριβῶς τετυπωμένοι καὶ διὰ τῶν ἀναγκαίων ἡρμηγευμένοι· ἔλληνικῶν σημειώσεων. Ἀνάγκη πρὸς τούτοις ἀνδρῶν πλουσίων καὶ σοφῶν διδασκάλων, ἐκείνων μὲν φιλοπατρίας καὶ ἐλευθεριότητος ἐμφορούμενων καὶ προθύμως τελούντων τὰ ἀπαιτούμενα ἀναλώματα, τούτων δὲ, διεπόντων καὶ ὑπομνηματιζόντων τοὺς ἐκδιδομένους συγγραφεῖς. Τὸ τοσοῦτον ἀπλοῦν ὅσον καὶ φυσικὸν τοῦτο σχέδιον πρὸς φωτισμὸν τῶν Ἐλλήνων, ἐπῆλθεν ἡδη εἰς πολλῶν τὸν νοῦν, ἀλλὰ, δι' ἀπορίαν χρημάτων η, ζῆλου, οὐδεμιᾶς ἔτυχε μέχρι τοῦτο ἐκτελέσεως. Οἱ ἀδελφοὶ Ζωτιμάδαι, οἱ μετὰ μεγάλης χρηματικῆς οὐσίας κεκτημένοι καὶ διακαέστατον ζῆλον πρὸς τὴν δόξαν τῆς πατρίδος, ἐβούλεύθησαν νὰ ἀφιερώσωσι μερίδα τοῦ ἑαυτοῦ πλούτου εἰς ἐκτύπωσιν «'Ἐλληνικῆς Βιβλιοθήκης», συναπαρτισθημένης ἐκ τῶν λεγομένων κλασικῶν ποιητῶν καὶ πεζογράφων. Ἀνέπιπτο δὲ τὴν φροντίδα τῶν ἐκδόσεων τῷ Ιατρῷ Κοραῆ, στις, ἐνεκκα τῆς

πολυμαθίας καὶ τῆς φιλοκάλου ἀκριβολογίας του οὐ περιεποίει δόξαν
καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Η σοφὴ Εὐρώπη κατέταξεν αὐ-
τὸν εἰς τὴν χορείαν τῶν ἐμπειροτάτων καὶ διεύγουστάτων συγχρόνων
κριτικῶν· εἶναι δὲ καθ' ὅλα ἀξιος τῆς διαπρεποῦς ταύτης τιμῆς δι' ὃς
ἐπόνησε μέχρι τοῦδε φιλολογικὰ ἔργα. Εὔμοιρήσαντες οἱ Ζωσιμάδαι ἐκ-
δότου τοσοῦτον ἔξοχου, διεπέτευσαν τὴν τύπωσιν τῆς «Ἑλληνικῆς Βι-
βλιοθήκης» τῷ Κ. Φιλολ. Διδότῳ, ὃστις ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ κατε-
σκεύασε καινούργιη ὄπλως καὶ περικαλλῆ ἑλληνικὰ στοιχεῖα. Ἄλλ' ὁ
γενναῖος τῶν Ζωσιμάδων ζῆλος προέβη ἵτι προσωτέρω. "Ιναὶ μή οἱ πέ-
νητες στεργίθωστε τῶν ἐκδόσεων τούτων, οὐδὲ διανείμωσιν αὐτὰς δωρεὰν
εἰς πάντας ἔχείνους τοὺς ἀπόρους νέους, ὅν τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν
φιλομάθειαν μαρτυρήσωσιν οἱ προϊστάμενοι τῶν σχολείων διδάσκαλοι·
Θὰ χορηγήσωσιν αὐτὰς ἐπ' ίσης δωρεὰν καὶ πρὸς τοὺς διδασκάλους,
ὅσοι προθυμότερον τῶν ἀλλων σπουδάζουσι καὶ φιλοτιμοῦνται περὶ τὴν
ἐκπαίδευσιν τῶν μαθητευόντων. Οἱ λατρὸς Κοραῆς διὰ προοιμίου, γε-
γραμμένου ἐν τῇ καθωματικῇ ἑλληνικῇ, ὑποδηλοὶ τίνι τρόπῳ θὰ γίνωσιν
αἱ προαγγελλόμεναι ἐκδόσεις. Ἐντεύθεν πειθόμεθα ὅτι ἡ «Ἑλληνικὴ
Βιβλιοθήκη», εἰ καὶ προώρισται ἐπ' ἀγαθῷ τῶν γῦν Ἑλλήνων, θὰ τύχῃ
θερμῆς δεξιώσεως καὶ παρὰ τῇ ἀλλῇ Εὐρώπῃ. Αἱ διορθώσεις ἀνδρὸς
σοφοῦ οἵος ὁ λατρὸς Κοραῆς θὰ περιέψωσιν ἀναγκαίως μεγάλην σπου-
δαιότητα εἰς τὸ ἔργον καὶ θὰ ἐφελκύσωσι σύμπασαν τὴν προσοχὴν τῶν
περὶ τὰ κλασικὰ γράμματα ἀποχολουμένων. Τὰ προλεγόμενα οὐ κατα-
συντεταγμένα ἐν τῇ κοινῇ γλώσσῃ, ὅπως καὶ τὰ ἐν τῷ «Προδρόμῳ».
Τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων ἰδίωμα, ὅπερ τοσοῦτον ἔχλευσθη ὑπὸ ἀνθρώ-
πων, οὐδεμίαν τούτου ἐγόντων εἴδησιν, καθίσταται διὰ τοῦ καλάμου τοῦ
Κ. Κοραῆ ὥραίς, πλουσία, ἐναρμόνιος καὶ γόνιμος γλώσσα». Μετὰ τὸν
Boissonade, διέλαβε διὰ μακρῶν περὶ τοῦ Προδρόμου ὃ ἐν τοῖς ἔμπρο-
σθεν μνημονεύθεις μέγας κριτικός, Ἐμμανουὴλ Βέκκερος, οὗ ἡ ἐπίχρισις
κατεχωρίσθη τῷ 1807 εἰς τὴν «Γενικὴν Φιλολογικὴν Ἐφημερίδαν», ἀ-
νετυπώθη δὲ τῷ 1872 ἐν τέλει τοῦ δευτέρου τόμου τῶν Homerische
Blätter. «Οἱ Ἀδαμάντιος Κοραῆς εἶναι μὲν Γραικὸς (λέγει ὁ Βέκκερος)
ἀλλ' εἶναι ἀξιος νὰ καλῆται γυήσιος "Ἑλλην· καὶ ἀφ' οὗ οἱ ξένοι ἐδέ-
ξαντο αὐτὸν ὡς ἕδιον συμπολίτην, ὁ Κοραῆς διετέλεσε πιστὸν τέχνον
τῆς πατρίδος, ἣς ἐπὶ τὸν βωμὸν κατατίθησι γῦν τοὺς ἀδροὺς τῆς ἐπι-
μελείας του καρπούς. Οἱ Κοραῆς δὲν ἀρκεῖται θερμὰς εὐχόμενος εὐχάρι-
στηρε τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ νομίζει αὐτὴν καὶ δυνατήν,

μάλιστα δὲ ἀποφαίνεται ὅτι ἐγγίζει ἡδη ἡ μακαρία χρόνου στιγμὴ, καθ' ἥν θὰ τύχωσι τοῦ ποθητοῦ ἐπάθλου οἱ ἀγῶνες, εἰς οὓς μετὰ ζήλου καὶ λιγύος, λόγῳ τε καὶ παραθείγματι αὐτὸς ὁ Κοραῆς παραθερέψει τοὺς Ἐλληνας. Ἀλλ' ἡ ἐλπὶς αὗτη τοῦ Κοραῆ θὰ φανῇ ἵσως τοῖς πολλοῖς ὑπερβολικωτέρω τοῦ δέοντος, ἀλλως τε καὶ διότι ἡ μελετιμένη πνευματικὴ ἀνάστασις καθίσταται ἀκατανόητος χωρὶς τῆς πολιτείας, ἡς δὲ δὲλως ἀμοιρεῖται οἱ Ἐλληνες· ἡμεῖς δημιουρούμενοι μᾶλλον σέβομεν καὶ τιμῶμεν τὸν Κοραῆν, ὅσῳ ἐν μέτω διαφθερᾶς καὶ μικροψύχων καὶ ἴδιωφελῶν ἕτοπῶν ἀγωνίζεται λιγυρῶς ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ». Ὁ Βέκκερος ἐπαινεῖ ἴδιως τὸν λεκτικὸν τοῦ Κοραῆ χαρακτήρα, ὃς εὐκαταληπτεῖ καὶ αὐτοῖς τοῖς ξένοις φιλολόγοις, συνομολογῶν ὅτι ἡ ἔλληνικὴ γλώσσα δὲν εἶναι τοσοῦτον διεφθαρμένη, ὅσον οἱ πολλοὶ φρονοῦσι. Τὸ λεκτικὸν τοῦ Κοραῆ, λέγει, περιέχει πλείους ἔλληνισμοὺς ἢ γαλλισμοὺς, εἶναι δὲ ζωηρὸν, δέξιον, ἀπλοῦν, ἐναργὲς, εὔχρι ἐν ταῖς νουθεσίαις, διδακτικὸν πρὸς τοὺς νέους καὶ ἐπαγγεγόν πρὸς τοὺς προβεβηκότας. Τὰ ἐν τοῖς Αὐτοσχεδίοις Στοχασμοῖς παρατηρούμενα περὶ τοῦ Ἀπολλωγίου καὶ ἄλλων γραμματικῶν συνιστᾶ ὁ Βέκκερος εἰς τὴν μελέτην τῶν γερμανῶν κριτικῶν. Ἀλλὰ δὲν στέργει πάσας τὰς συντακτικὰς τοῦ Κοραῆ θεωρίας, καὶ μάλιστα τὴν περὶ τῆς ἀπολύτου γενικῆς. Ὁ ὑπὸ τούτου χαρακτηρισμὸς τοῦ Αἰλιανοῦ εἶναι, κατὰ τὸν Βέκκερον, εὔτοχος· ἀλλ' ὁ γερμανὸς ἔλληνιστὴς ἐρωτᾷ οὐδὲν ἥττον, τί παθὼν ὁ "Ἐλλην ἐκδότης ἡττίωσε τὸν ἀφιλόκαλον ἐκ Πραιγέστου ἐραγιστὴν τῆς τιμῆς γὰ προτιγήται τῆς ἐπὶ αἰσίοις οἰωνοῖς ἐκδιδομένης" «Ἐλληνικῆς Βιβλιοθήκης»; Εὑρίσκει ὡς αύτοις ἀνάρμοστα καὶ τὰ εἰς τὴν Ποικίλην Ἰστορίαν ἐπισυνημμένα λείψανα Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ καὶ Νικολάου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἀττικα, ἔνεκκ τῆς διεσπασμένης καὶ μονομεροῦς αὐτῶν διατάξεως, διλέγον δύνανται γὰ ὠφελήσωσιν. Ἐπὶ τέλους παραγγέλλει ὁ Βέκκερος τοῖς φιλολόγοις γὰ μελετήσωσι τὰς σημειώσεις τοῦ Κοραῆ, καὶ μάλιστα τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἔλληνικὴν, ἥτις τὰ μάλιστα συμβάλλεται εἰς ἀκριβεστέρων κατάληψιν τῆς γλώσσης τῆς ἀρχαίας. Ἔνīας τῶν διορθώσεων τοῦ Κοραῆ ὑπολαμβάνει παραπολὺ τολμηράς, προδηλω ὅτε τῷ λόγῳ ὁ τῆς παραθέσεως τῶν ἀντιγράφων θιασώτης Βέκκερος δὲν ἐγκρίνει αὐτὰς πληρέστατα. Πρὸς ταῦτα παρατηρητέον ὅτι ἡ συνάρτησις τῆς «Ποικίλης Ἰστορίας» τοῦ Αἰλιανοῦ καὶ τῶν λειψάνων τοῦ Ἡρακλείδου καὶ τοῦ Νικολάου, ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Κοραῆ οὐχὶ αὐθαιρέτως, ἀλλὰ κατὰ τὸ παράθειγμα

τῶν προγενεστέρων ἐκδοτῶν, οἵτινες ὥρμηθησαν εἰς τοῦτο ἐκ τοῦ ὅμοιοῦς καὶ δμοιομόρφου τῶν ἴστορουμένων· διότι καὶ τοῦ Ἡρακλείδου καὶ τοῦ Νικολάου τὰ λείψανα εἶναι ποικίλα διηγήματα, δυνάμενα καλλιστα γὰρ συναρθῶσι πρὸς τὴν «Ποικίλην Ἰστορίαν» τοῦ Αἴλιανοῦ. «Ἡ ἐκλογὴ τῶν τριῶν συγγραφέων (λέγει δὲ K. Sinner) ἐφάνη παράδοξος πρὸς τινας γερμανοὺς ἔλληνιστάς· ἀλλ' ἡ ἀναγεννωμένη Ἑλλὰς εὗρεν αὐτόθι διτι τοι εὔχρηστον. Κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὁ Κοραῆς προσήγεγκε κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς ὅμοεθνεῖς αὐτοῦ γάλα μόνον· μετὰ τοῦτο, παρέσχεν αὐτοῖς στερεωτέραν τροφήν· καλῶς δὲ ἦπιστατο ὅτι ἔδει νὰ προσενέγκῃ εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα πρότυπον τῆς καθαρᾶς ἀττικῆς διαλέκτου, παραδείγματα ἡρωϊκῆς καὶ ἀφιλοκερδοῦς φιλοπατρίας καὶ μέγα τι μνημεῖον τῆς ἴστορικῆς καὶ γεωγραφικῆς πολυμαθίας τῶν ἀρχαίων». Τὴν μορφὴν διτι τοι εὔχρηστον, ἐπαγέλαβον μετὰ τὸν Βένκερον καὶ ἄλλοι οὐκ διλίγοι τῶν ἀλλοδαπῶν φιλολόγων, εἰ καὶ πολλῷ τοῦ Κοραῆ παραβολώτεροι ἀπεδείχθησαν γερμανοί, δόλανδοι καὶ ἄγγλοι ἐκδόται, πρωταγωνιστήσαντες ἐν τῇ φιλολογικῇ ἐπιστήμῃ. Ἀληθῶς δὲ Κοραῆς ἐπεδείξατο τόλμην, διτι τοι εὔτε εἰς ἀλογισταν, οὔτε εἰς θράσος ἔξωχειλεν, ἀναμφισβήτητος ἀπόδειξις τὸ πλήθος τῶν διεστραμμένων χωρίων, ἀτινα ἐπηνώρθωσεν δὲ τὴν σοφίαν καὶ τὴν κριτικὴν τέχνην δαιμόνιος ἀνήρ. Οἱ ἀγχίνους κριτικὸς δέον νὰ εὐπορῇ τόλμης·

πρὸς σοφίᾳ μὲν ἔχειν τόλμαν μάλα σύμφορόν ἔστιν,
χωρὶς δὲ βλαβερὴ καὶ κακότητα φέρει.

Αλλ' ὁ Κοραῆς ἔχει τοσοῦτον μέτριον τὸ φρόνημα ὥστε τὰς πλείστας καὶ εὐστοχωτάτας τῶν διορθώσεων αὐτοῦ ἀπογέμει εἰς τὴν εὐμένειαν τῆς τύχης καὶ οὐχὶ εἰς τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ φρενῶν τὴν δύναμιν. «Τῆς κριτικῆς τὸ ἔργον (ἔγραφεν) εἶναι πολλάκις δὲ μᾶλλον πλεονάκις τύχης δώρημα παρὰ λογισμοῦ γέννημα. Μὲ συμβαίνει σχεδὸν καθημέραν γὰρ ἐπιγοῶ εἰς τὸ τρίτον δοκίμιον τὴν δποταν εἰς τὰ προλαβόντα μ' ἐφαίνετο ἀδύνατον νὰ κάμω διόρθωσιν τοῦ κειμένου. Ἐλησμόνησα τὰ ἀντίγραφα, τὰ δποτα διν διλίγον βοηθῶσι μὲ δρθὰς γραφὰς; συντελοῦν δμως πολὺ καὶ μὲ αὐτὰς τὰς διεστραμμένας των νὰ σὲ χειραγωγήσωσι πολλάκις εἰς τὴν δρθήγην». Ποσάκις ἐν βαθείᾳ γυντί, ἐν δεινῷ ψύχει, ἀγίστατο ὁ

Κοραῆς τῆς κλίνης καὶ ἐσημείου τὰς εἰς τὴν διάνοιαν αὐτοῦ ἐπερχόμένας εἰκασίας καὶ διορθώσεις, ἵνα μὴ καταλαμβανόμενος αὕθις ὑπὸ τοῦ ὕπνου, ἐπιλάθηται αὐτῶν! Δὲν ἦτο μόνον ἀφιλένδεικτος τοὺς τρόπους ἀλλὰ καὶ ἐλεύθερος πάσης κατὰ προαίρεσιν ἀλαζονικῆς ροπῆς. Ἐπὶ δυσερμηνεύτων χωρίων, καθωμολόγει μετὰ παρρησίας τὰς ἀπορίας καὶ ἀμηχανίας του· «τοῦτο τὸ χωρίον οὐδὲ» ἀν Οἰδίπους ἔξηγήσασθαι δύνατο· — «καὶ τοῦτο δυσνόητον τὸ χωρίον». Ἡρακλείτου γάρ ἐστι τοῦ ἐπικληθέντος Σχοτειγοῦ· — «σκοτεινὰ ταῦτα καὶ ἀτεχνῶς Ἡρακλείτεια»· — «ταῦτα σκότους ἐστὶ πλέα, τοῖς μὲν κακῶς ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων συγκεχυθαί: δόξαντα, τοῖς δὲ οὐδὲν δμόδογον περὶ τὴν ἔξηγησιν ἀποφηναμένοις». Τοιαῦτα καὶ παραπλήσια γράφει πολλαχοῦ τῶν σημειώσεων, δσάκις ἀδυνατεῖ νὰ διαφωτίσῃ φράσιν τινὰ ἢ περίοδον δύσληπτον καὶ ἀσαφῆ. Δὲν παρακάμπτει σιωπηλῶς τὰς δυσχερείας, ὡς πράττουσιν ἄλλοι χριτικοί, τὰ μὲν σαφῆ ἔξηγούμενοι, τὰ δὲ δυσεξήγητα ἐν διωπῇ παρεργόμενοι. Οσάκις δὲ πάλιν ἀναγκάζεται νὰ ποιήσῃ παρακειμδυνευμένην τινὰ διόρθωσιν, δμολογεῖ εἰλικρινῶς ὅτι παράτολμον ἐπιχειρεῖ ἔργον. «Ἐτόλμησα (λέγει που) τόλμημα μὲν ἵσως οὐκ ἀνασχετὸν, καθά φησιν ὁ Κωμικὸς, ἀλλ' οὖν ἐτόλμησα τὴν παρ' ἀπασι γραφὴν «δεικνύουσιν ἐν τιμῇ» μεταποιῆσαι εἰς τὸ «δεικνύουσιν ἐν προτομῇ». Καὶ ἀλλαγοῦ. «Μετὰ τοσαύτας οὖν διαφορὰς γραφῆς καὶ ἔξηγησεων, ὥφειλον μὲν σιγᾶν, οὐκ ἔχων τι σιγῆς χρεῖττον λέγειν· ἐπεὶ δὲ πολλάκις καὶ τὰ μὴ πιθανῶς λεγόμενα ἀφορμὴν ἔτεροις τοῦ πιθανώτερα λέγειν παρέσχε, πειρατέον τὸν γοῦν τῶν λεγομένων, οἶον εἰκάζω, ἔρμηγενσαι κτλ.». Οἱ αἰτιώμενοι τοῦ Κοραῆ τὴν τόλμην πρέπει νὰ θαυμάσωσι μᾶλλον τὸ εὔσύγετον καὶ διορατικὸν τοῦ ἀνδρὸς, θστις, πολλάκις ὡς δι' αὐτομάτου εὔθυγνωσίας (par intuition), τῇ προσθήκῃ ἢ ἀφιερέσει ἐνὸς ἢ πλειόνων στοιχείων, ἀπέδωκεν εἰς τὰς πλημμελῶς γεγραμμένας λέξεις τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν καὶ ὑπὸ τῶν μεταγραφέων διαφθαρεῖσαν ὅλως ἔγγοιαν. Ἀξιομνημόνευτος ἐπὶ πᾶσιν ἢ διόρθωσις «φιλόθοινος» ἀντὶ τοῦ «φιλότιμος» παρὰ Κέβητι· «τημέλεια» ἀντὶ τοῦ «ἐπιμέλεια» παρὰ Ηλιοδώρῳ· «Ισσηδόνες» ἀντὶ τοῦ «οἱ Σιδῶνες» παρὰ Ζηνοβίῳ· «φορτοφορεῖν» ἀντὶ τοῦ «ποντοπορεῖν», «ὑόπρωρος» ἀντὶ τοῦ «ὑπόπρωρος», «ἴριν» ἀντὶ τοῦ «ἴβιν», «ἔσθήσει» ἀντὶ τοῦ «αἰσθήσει», «ἀλεξήμασιν» ἀντὶ τοῦ «ἀδοξήμασι» παρὰ Πλουτάρχῳ, καὶ ἄλλας λαμπρόταται διορθώσεις, παρ' ἐλληνιστῶν οὐκ διλγῶν ἀποδεδεγμέναι καὶ τεθαυμασμέναι.

•Εξ ωκεανοῦ μὲν ποταμοὶ πάντες, πηγαὶ πᾶσαι, φρέατα πάντα, ἐξ Ὀμήρου δὲ εἰ καὶ μὴ πᾶσαι, πολλὴ γοῦν παρεισέρρευσε τοῖς σοφοῖς λόγων ἐπιδροῇ. Ταῦτα γράφει δὲ Εὐστάθιος ἐν τῷ εἰς τὴν Ἰλιάδα πρεστίῳ. “Οτι δὲ Κοραῆς ἡρέσατο τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, ἀπὸ τοῦ Ἰσοχράτους καὶ οὐχὶ ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου, ἀποδοτέον εἰς τυχαίαν αἰτίαν. «“Οταν ἐπροκήρυξε τὴν Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην ἦγουν τῶν δοκίμων τῆς Ἑλλάδος ποιητῶν καὶ συγγραφέων, σκοπὸν εἶχον νὰ καταχερίσω ἀπὸ τὸν “Ὀμηρον, οὐχὶ διὰ νὰ φυλάξω τὴν χρονολογικὴν τάξιν, ἀλλ’ ὡς ἀρχηγὸν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας νὰ δώσω εἰς αὐτὸν τὰ πρωτεῖα. Ἀλλ’ ἐπειδὴ ἔμαθον ὅτι ἐτυπώθη εἰς τὴν Βενετίαν ἡ αὐτὴ ἐκείνη τοῦ Ὀμήρου ἔκδοσις, τὴν ὅποιαν ἐμελέτων κ’ ἐγὼ νὰ ἐκδώσω, ἀφίνω κατὰ τὸ παρόν τὸν “Ὀμηρον καὶ ἀρχίζω ἀπὸ τὸν Ἰσοχράτην». Ὁ Κοραῆς ὑπαινίσσεται ἐνταῦθα τὴν ὑπὸ τοῦ πολυγράφου Σπυρίδωνος Βλαντῆ ἐν Ἐνετίᾳ γενομένην ἔκδοσιν τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὀμήρου μετὰ τῶν σχολίων τοῦ Διδύμου. Ἐβδόμῳ ἔτει τῆς καθ’ ἡμᾶς ἐκατονταετηρίδος ἐξεδόθησαν ἐν δυσὶ τόμοις τοῦ Ἰσοχράτους οἱ λόγοι καὶ αἱ ἐπιστολαὶ μετὰ τριηλίων παλαιῶν καὶ σημειώσεων, φιλοτίμω δαπάνη τῶν Ἀδελφῶν Ζωσιμαδῶν, παιδείας ἔνεκα τῶν τὴν Ἑλλάδα φωνὴν διδασκομένων Ἑλλήνων. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Κοραῆ ἐγένετο ἀριστα καὶ λόγω διανοητικῆς ὥρελείας καὶ λόγω φιλοπατρίας. Ὁ Ἰσοχράτης, γεννηθεὶς πέμπτῳ ἔτει πρὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, (436) καὶ τελευτήσας δλίγαις ἡμέραις ὕστερον τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης (338) εἶναι ἐκ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀττικῶν συγγραφέων, ὡν ἡ φιλόπολις ἀρετὴ ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν φιλοπατιδευτικὴν καὶ φιλότοφον προθυμίαν. Ἐν τῇ νεαρᾷ αὐτοῦ ἡλικίᾳ παρέστη Ιακώτος αὐτόπτης τοῦ ἀπεγνωσμένου τῶν Ἀθηνῶν ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς ιδίας πολιτικῆς ὑπάρξεως· ἀνὴρ γενόμενος εἶδεν ίδίοις ὅμμασι τὸ φρικῶδες δρᾶμα τῆς πτώσεως τοῦ κλεινοῦ τῆς Ἀθηνᾶς πτολιέθρου· μεσῆλιξ εἶδε τὴν Σπάρτην δεσπόζουσαν τῶν ἑλληνίδων πόλεων, τὰς Ἀθηνας ἀνορθωμένας διπλοσούν καὶ πρυτανευούσας νέαν καὶ μεγάλην δμοσποδίαν, τὰς Θήρας καθαιρούσας ἀρδηγὸν διὰ τοῦ μεγαλοπράγμονος Ἐπαμεινώνδου τὴν σπαρτιατικὴν ἥγεμονίαν· ἐπειτα ἐγένετο αὔθις θεατῆς ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ σπαραγμῶν, παρέστη αὐτήκοος μάρτυς τῶν λόγω τε καὶ ἔργω θαυμασίων. ἀλλ’ ἀνωφελῶν τοῦ μεγάλου Παιανιέως ἀθλημάτων, ἐπὶ τέλους δὲ ἤκουσε μετὰ φρίκης ἀγγελλομένην τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ παιωλείριαν. “Ἄν εἴναι δὲ ἀληθὲς τὸ ιστορούμενον ὅτι ἀπέθανεν «εθλοντὴς» ἀμα τῷ ἀγγέλματι τῆς μάχης τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ ἡ δλίγον

μετ' αὐτὴν, «άτε δὴ μὴ ὑπομείνας ίδειν τετράκις δουλουμένην τὴν Ἑλλάδα», δ βίος τοῦ Ἰσοχράτους καὶ διὰ τὸ μακρὸν τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ πολιτικῶν περιπετειῶν καὶ διὰ τὴν συνεχῆ διδασκαλίαν καὶ τὴν ἀκρατον φιλογένειαν, καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἔθνετος τῶν Ἑλλήνων ἐνότητος φιλοτίμους καὶ ἀδαμάστους τοῦ ἀνδρὸς πόνους, πάρεχει πολλὰ καὶ πχντοῖα, λυσιτελῆ τε καὶ ἀξιοκήλωτα μαθήματα. Ἐν πρώτοις τὸ σχολεῖον τοῦ Ἰσοχράτους ἦτο πάσης τῆς Ἑλλάδος παιδευτήριον, ἐκ τούτου δὲ, ὡς ἀπὸ τοῦ Τρωϊκοῦ ἵππου, ἐξεπήδησαν οἱ ἀριστεῖς τοῦ λόγου καὶ τῆς φιλοπατρίας οἱ κήρυκες· μαθηταὶ αὐτοῦ ὑπῆρξαν οὖ μόνον ίδιωται, ἀλλὰ καὶ πολιτικοὶ καὶ στρατηγοὶ καὶ δὴ καὶ βασιλεῖς — δ τοῦ Κέδυνος μεγαλώνυμος οὗτος Τιμόθεος, ὁ ῥήτωρ Λεωδάμας, δ Ἰσαῖος, δ Ὑπερείδης καὶ ὁ Λυκοῦργος, ἐκ τῶν δέκα ἀττικῶν ῥητόρων, δ φιλόσοφος Σπεύσιππος, Θεόπομπος δ Χῖος, "Ἐφορος ὁ Κυμαῖος καὶ πάμπολλοι ἄλλοι, περὶ ᾧ δ "Ἐρμιππος συνέταξεν ίδιαίτερον βιβλίον· ὥστε εἰκότως λέγει ὁ Ἀλκαρνασσεὺς Διογύσιος, δτι δ Ἰσοχράτης τῆς Ἀθηναίων πόλεως εἰκόνα ἐποίησε τὴν ἑαυτοῦ σχολήν. Διὰ τὸ ισχυὸν τῆς φωνῆς καὶ τὴν ἔμφυτον αὐτῷ ἀτολμίαν, σπανίως ή μᾶλλον εἰπεῖν οὐδέποτε παρῆλθεν εἰς τὸ μέσον ὡς δημηγόρος καὶ δημαγωγός· ἀλλ' ἀν μὴ ἔσχε φωνὴν ἴκανην, «οὔτε τόλμαν δυναμένην ὅχλῳ χρῆσθαι καὶ μολύνεσθαι καὶ λοιδορεῖσθαι τοῖς ἐπὶ τοῦ βῆματος καλινδουμένοις», ὃν ἐγένετο πρὸς τὸ πολιτεύεσθαι πάντων ἀφυέστατος τῶν πολιτικῶν (εἴναι δὲ γνωστὸν δπόσον ἔβλαψεν ἀνέκαθεν, ἔτι δὲ καὶ νῦν βλάπτει τὴν Ἑλλάδα ἡ πρὸς τὸ πολιτεύεσθαι εὐφυΐα) ἀπέβη δμως χρησιμώτατος καὶ ὠφελιμώτατος πρὸς τοὺς "Ἑλληνας διὰ τῶν φρονίμων καὶ πεπαιδευμένων συγγραφῶν του· «τοῦ δὲ φρονεῖν εῦ καὶ πεπαιδεῦσθαι καλῶς (λέγει αὐτὸς οὗτος δ Ἰσοχράτης μετὰ δικαίας ἐπάρσεως), εἰ καὶ τις ἀγροικότερον εἴναι φήσει τὸ ῥηθὲν, ἀμφισβητῶ, καὶ θείην ἐμαυτὸν οὐκ ἐν τοῖς ἀπολελειμμένοις ἀλλ' ἐν τοῖς προέχουσι τῶν ἀλλων». Καὶ ἐὰν μὴ στέρεῃ τις ὅσα διδάσκει δ μακαρίτης καθηγητὴς Κυπριανὸς περὶ τῆς ἀπορρήτου τοῦ Ἰσοχράτους τέχνης, δέον νὰ δμολογήσῃ δτι πρῶτος ἐκεῖνος ὑπῆρξεν δ ἀληθὴς καὶ γγήσιος διδάσκαλος τῆς πολιτικῆς ῥητορείας, πρῶτος δ Ἰσοχράτης σχεδὸν εἰπεῖν ἐδημιούργησε τὸ συμβουλευτικὸν τῆς ῥητορικῆς εἶδος καὶ διώρθωσε τὸ πραγματικὸν μέρος τῶν ῥητορικῶν λόγων, ἀφεὶς τὰς μικροπρεπεῖς ὑποθέσεις καὶ ἐγκύψεις πρώτιστα καὶ μάλιστα εἰς τῆς πατρίδος τὰ συμφέροντα· πρῶτος δὲ δ Ἰσοχράτης, δν μὴ ἐτελείωσε, βεβαίως «προήγαγεν ἐπὶ μήκιστον» καὶ τὸ φραστικὸν τῆς ῥητορικῆς μέρος,

οῦ ἀκρον ἄωτον εἶναι ἡ λεκτικὴ τοῦ Δημοσθένους δεινότης· πρῶτος ἐπὶ τέλους δὲ Ἰσοχράτης ἔστησε τρόπον τινὰ (ώς λέγει καὶ δὲ Κοραῆς) τὰ στρια τῆς γλώσσης καὶ «ἐκύρωσε μὲ τὸ παράδειγμά του τὴν καταλληλίαν τῆς γραμματικῆς συντάξεως». Δὲν εἶναι ἐπομένως παραπολὺ ἀξιοκατάκριτος ὁ ἀνὴρ ὅτι, εἴτε δι' ὄχνον, εἴτε διὰ τὸ ἐλλιπὲς τοῦ φθέγματος, εἴτε διὰ τὸν Ἀθήνησι φύσιον, ἀπεφοίτη τῶν ἐκκλησιῶν, ἥρχειτο δὲ παραινῶν καὶ διδάσκων τοὺς "Ἐλληνας ἐκ τοῦ ιδίου μελετητηρίου, δπερ καὶ ἀπέδειξε, κατὰ τὸν Κικέρωνα, τῆς Ἐλλάδος ἀπάσης παιδευτήριον. Ἡ φιλοπατρία τοῦ Ἰσοχράτους δὲν εἶναι περικεκλεισμένη, ὡς ἡ τῶν πλείστων ἀλλων Ἐλλήνων, εἰς τὸ συμφέρον τῆς ιδίας πόλεως· ἔχει πανελλήνιον μᾶλλον ἢ ἀττικὸν τὸ φρόνημα, σεμνύνεται δὲ κηρύττων ὅτι «ἡ πόλις (Ἀθήναι) τὸ τῶν Ἐλλήνων ὅνομα, πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους ἀλλὰ τῆς διανοίας δοχεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον "Ἐλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδεύσεως τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας». Ἡ ἐλληνικὴ παιδεία, οὐδαμῶς σκοπουμένης τῆς φυλῆς, ἦτο τὸ πρώτιστον γνώρισμα τοῦ ἀκραιφνοῦς "Ἐλληνος. Ἐλεῶν καὶ διδυρόμενος τῆς Ἐλλάδος τὰς συμφορὰς καὶ δυσπραξίας, παρακαλεῖ δὲ Ἰσοχράτης θερμῶς καὶ συνεχῶς τοὺς "Ἐλληνας «έπει τε τὴν ὁμόνοιαν τὴν πρὸς ἀλλήλους καὶ τὴν στρατείαν τὴν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους, οὐ περὶ μικρῶν τὴν προαιρεσιν πιοούμενος, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐλληνικῶν καὶ βασιλικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων». Ἡ διαλλαγὴ τῶν πρὸς ἀλλήλους διχογοούντων Ἐλλήνων, εἶναι δὲ κυριώτατος ὅρος τοῦ Ἰσοχρατείου προγράμματος «Δεῖ τοὺς δρυῶς βουλευομένους μὴ πρότερον ἐκφέρειν πρὸς βασιλέα πόλεμον, πρὶν ἂν διαλλάξῃ τις τοὺς "Ἐλληνας καὶ παύσῃ τῆς μαγίας καὶ τῆς φιλονικίας ἡμᾶς». Μεγαλόφωνος κῆρυξ πολέμου κατὰ τῆς ἀσπόνδου τῶν Ἐλλήνων ἐχθρᾶς, Περσίας, δὲ Ἰσοχράτης παρακινεῖ κατὰ πρῶτον Ἀθηναίους καὶ Σπαρτιάτας νὰ διαλλαγῶσιν ἀλλήλοις, εἴτα δὲ ἀποτυγχῶν, παρακελεύεται τῷ βασιλεῖ τῆς Μακεδονίας, Φιλίππῳ, ὡς ἀπογόνῳ τοῦ Ἡροκλέους νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸν κατὰ τῶν βαρβάρων πόλεμον. Ἐφρόνει ἐλλόγως δὲ Ἰσοχράτης, δπως καὶ δὲ Ἀριστοτέλης, ὅτι ἡ τῶν Ἐλλήνων διαλλαγὴ καὶ σύμπραξις ἦτο ἡ μόνη τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῶν μεγαλείου ἀγκυρα. Διεξερχόμενος ἐν τῷ «Ιανηγυρικῷ» τὴν πολιτικὴν καλοκάγαθίν καὶ τὰς ἀλλας τῶν ἀρχαίων ἀρετὰς, πειρᾶται ὁ φιλόπατρος Ἰσοχράτης νὰ καταδείξῃ εἰς τοὺς διεφθαρμένους διηγήσιας, ὅτι οἱ τὴν Ἐλλάδα ἐλευθερώσαντες ἀπὸ τῶν βαρβάρων δὲν ἥσαν μόνον τὰ πολεμικὰ δεινοὶ ἀλλὰ καὶ τὰ ἡθη γενναῖοι καὶ φιλότιμοι καὶ σώφρονες, ὅτι ἐφρόντιζον

τῶν κοινῶν μᾶλλον ή τῶν ἀλλοτρίων, τὴν δὲ εὐδαιμονίαν ἔκρινον οὐ πρὸς ἀργύριον ἀλλὰ πρὸς εὐδοξίαν «μεγάλην οἰόμενοι τοῖς πᾶσι καταλείψειν πλοῦτον καὶ ἀνεπίφθονον, τὴν παρὰ τοῖς πλήθεσι τιμῆν»· δτὶς κρέπτοντα ἡγοῦντο τὸν εὐσχήμονα θάνατον ή τὸν ἀκλεῆ βίον, «οὕτω δ' εἶχεν αὐτοῖς τὰ πρὸς ἀλλήλους φιλοτίμως καὶ πολιτειῶς, ὥστε καὶ στάσεις ἐποιοῦντο πρὸς ἀλλήλους, πότεροι πλείω τὴν πόλιν ἀγαθὰ ποιήσουσιν, οὐχ οἵτινες τοὺς ἔτερους ἀπολέσαντες τῶν λοιπῶν αὐτοὶ ἄρξουσιν». Ἀλλ' αἱ παραπέδεις τοῦ Ἰσοχράτους οὐδὲν ὠφέλησαν· ἡ ἀνίδρυσις τῆς ἀρχαίας τοῦ Λόδωνος πολιτείας, ἡ ἀποκατάστασις τῶν ἀρχαίων ἡθῶν καὶ τῆς παλαιᾶς διαιτης, ἡ ἀρσις τῆς προσαλλήλου ζηλοτυπίας καὶ τοῦ φόδνου, ἡ διαλλαγὴ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης, καὶ ἡ πρὸς τοὺς βαρβάρους στρατεία ἡσαν ἴνδιλματα τῆς φαντασίας τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ ῥήτορεστι. Ἀλλ' ὅμως μεθ' ὀπόσης ἐμμελείας, μεθ' ὀπόσης γλαφυρᾶς σαφηνείας ἐκαλλιτέχνησεν ὁ γέρων Ἰσοχράτης τὰ πολιτειὰ αὐτοῦ παραγγέλματα. Ἀκουστὴς γενόμενος Προδίκου τοῦ Κείου καὶ Γοργίου τοῦ Λεοντίνου καὶ Τισίου τοῦ Συρακοσίου, τῶν τότε μέγιστον ὄνομα ἐν τοῖς "Ἐλλησιν ἔχόντων ἐπὶ σοφίᾳ, ἐπιτηδεύσας τὴν φιλοσοφίαν ἐν τῇ ἐγγονῷ τῆς καθόλου παιδείας, ἐνεφύσησεν εἰς τὰς ἴδιας λέξεις καὶ φράσεις τοιαύτην τινὰ ἔντεχνον, εύμουσοτάτην καὶ ἐπαφρόδιτον γοητείαν, οἵα παρ' οὐδενὶ ἀλλῷ ἐπανθεῖ τῶν δοκίμων συγγραφέων. Ἡ προαιρεσις τῶν λόγων εἴναι παρ' αὐτῷ ἐφάμιλλος πρὸς τῶν ὑποθέσεων τὸ κάλλος, ὃ δὲ ἀναγνώστης ἀνεπαισθήτως συμπαρασύρεται ὑπὸ τοῦ ῥεύματος ἐναρμονίου εὐεπείας· διότι τὰ νοήματα τοῦ ῥήτορος τεχνογραφοῦνται εἰς ῥυθμοειδεῖς κύκλους περιόδων, οὐ πολὺ ἀπέχοντας τοῦ ποιητικοῦ μέτρου. Ἐν τῇ Ἰσοχρατείᾳ λέξει ἐπιπολάζει ἐξαισία τις εὐχρίνεια καὶ λειότης, ὡς εἴπε δὲ Διογύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς, ἔντοι τῶν λόγων τοῦ Ἰσοχράτους εἴναι παρεμφερεῖς, κατὰ τὸ ὄψις τῆς κατασκευῆς, πρὸς ἀγάλματα τοῦ Φειδίου καὶ τοῦ Πολυκλείτου· αἱ περίοδοι εἴναι πανταχοῦ σύμμετροι καὶ κανονικαὶ, λεία ἐπ' ἵσης καὶ σύμμετρος τῶν νοημάτων ἡ ἔκφρασις. Ἔχει ὅμως καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἴδιων ἀρετῶν· γυωμολογεῖ δαψιλέστερον καὶ ἀφειδέστερον τοῦ δέοντος, περιπίπτει εἰς ἐπαγαλήψεις, τὸ ἀνθηρὸν καὶ ἐπαγωγὸν τῶν λέξεων προσλαμβάνει που θεατρικὴν τινα ἐπίφασιν, ἐν τῇ εὑρυθμίᾳ δὲ διαφαίνεται πολλαχοῦ κάλλος οὐ μόνον ἔμφυτον ἀλλὰ καὶ κομμωτικὸν, καταμηγῆσον τὸν μαθητὴν τοῦ Γοργίου καὶ τῶν ἀλλων σοφιστῶν, οἵτινες πάστων αὗτῶν τὴν σπουδὴν ἔστρεφον πρὸς τὴν ἐναρμόνιον τῶν λέξεων σύγθεσιν μᾶλλον ή πρὸς τὴν ἐμβριθῆ τοῦ πραγματικοῦ

νποτύπωσιν. Ὁ ἐν Κιέλῳ καθηγητὴς Βλάσσιος, ὁ τὸ ἀριστὸν συγγράψας πόνημα περὶ τῶν ἀττικῶν ῥητόρων, ἴσχυρίζεται δτὶ ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Ἰσοκράτους ὑπάρχουσιν ἐγκατεσταρμένοι πολλοὶ λῆροί τε καὶ ὕθλοι· οὐδεὶς ἀρνεῖται τοῦτο· ἐπ' ἵσης ἀληθὲς δτὶ ὁ Ἰσοκράτης, ἀναγινωσκόμενος σήμερον, καθίσταται ἐνιαχοῦ μονότονος καὶ φορτικὸς καὶ οὐδὲν ἔχει τὸ παθητικὸν καὶ ἔντονον· ἀλλ' οὗτως ἢ ἄλλως, εἴναι ἀκένωτος πηγὴ εὐγενῶν καὶ ἡθικοιῶν παιδευμάτων, ἀποθήκη σωτηρίων πολιτικῶν ὑφηγήσεων, ταμείον πολυτιμῆτων νουθεσιῶν καὶ παραγγελμάτων περὶ φιλοπατρίας καὶ ἐθνικῆς ἐνότητος, καὶ πρότυπον καθαροῦ, ἀκραίφυοῦ, ἔστω καὶ μετὰ πολλῶν παρεσών καὶ δύμοιοτε λεύτων κεκαρυκευμένου ἀττικισμοῦ. Εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἰσοκράτους ώρμήθη ὁ Κοραῆς οὐ μόνον ὡς κόρυφαίου τῆς ἐντέχνου ῥητορείας ἀλλὰ καὶ ὡς εἰσηγητοῦ τῆς ἐθνικῆς δύμονοίας καὶ ἐνώσεως. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν Ἰσοκρατείων λόγων ἦτο ἐν τοῖς τότε χρόνοις κέντρον ἴσχυρότατον καὶ ἐγερτικὸν τῆς φιλομαθείας, φιλοτιμίας, φιλοπατρίας καὶ ἐθνικῆς συγειδήσεως τῶν τέως ἐξηγετελισμένων ἀλλ' ἤδη εἰς ἐλευθερίαν δργώντων Ἐλλήνων. Ὁ ῥήτωρ ὁ γράψας, δτὶ «τὸν χρηστὸν καὶ ἀγαθὸν ἀνδραῖ δεῖ τῶν μὲν προγεγενημένων μεμνῆσθαι, τὰ δὲ ἐνεκώτα πράττειν», δτὶ «οἱ φιλόπονοι διαφέρουσι τῶν ῥαθύμων ἐλπίσιν ἀγαθαῖς», δτὶ «τὸν λογισμὸν ὡςπερ ἴχτρὸν ἀγαθὸν ἐπικαλεῖσθαι δεῖ. ἐν ἀτυχίᾳ βοηθὸν», δτὶ «τῆς παιδείας ἡ μὲν ῥίζα πικρὰ, ὁ δὲ καρπὸς γλυκὺς», ὁ ῥήτωρ οὗτος ἵσως καθίσταται πρὸς τοὺς ξένους ἀναγνώστας δπωσοῦν μονότονος, ψυχρὸς, καὶ ἀγαρίς, ἀλλὰ τῶν Ἐλλήνων ἀναγνωστῶν ἐξάπτει τὸν νοῦν καὶ θερμαίνει τὸ τῆς πατρίδος αἵσθημα, καὶ, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁ Ἰσοκράτης εἶπε περὶ ἑαυτοῦ, εἴναι ὡσεὶ ἀφθαρτος ἀκόνη, ἐν ἥ ἀκονᾶται καὶ θὰ διατελῇ ἐσαεὶ ἀκονώμενος ὁ πρὸς παιδείαν, ἀρετὴν καὶ ἀληθῆ φιλογένειαν ζῆλος παντὸς φιλογραμμάτου καὶ σώφρονος Ἐλληνος.

Τοὺς λόγους τοῦ Ἰσοκράτους ἐξέδωκε πρῶτος ἐν Μεδιόλανδι κατὰ τὸ 1493 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ καὶ τεσσαρακοστὸν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου, Δημήτριος ὁ Χαλκοκονδύλης, τὸ γένος Ἐλλην, τὴν πατρίδα Ἀθηναῖος, μαθητὴς Θεοδώρου τοῦ Γαζῆ, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ταλαιπώρων ἔκείνων λογίων ἀνδρῶν «οἱ δόποιοι μὴ ἔχοντες πλέον εἰς τὴν Ἐλλάδα μήτε πατρίδα, μήτε μαθητάς, ἐσκορπίσθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἄλλα τῆς δυτικωτέρας Εὐρώπης μέρη, ὅπου καὶ πατρίδας εὔρηκαν, καὶ τὸ εὐτυχέστερον ἀνθρώπους, διψῶντας γὰ μαθητευθῶσι τὴν σοφίαν αὐτῶν». Ἐκ τῶν ἐπισήμων ὕστερον ἐκδόσεων, ὁ Κοραῆς μνημονεύει ἰδίως τὴν

γενομένην τῷ 1570 ὑπὸ ἀνδρὸς σοφοῦ καὶ φιλέλληνος, τοῦ διοικαστοῦ Ἱερωνύμου Οὐολφίου, οὗ τὸ δνομα ἔτι καὶ γῦν μετ' εὐλαβεῖας ἀναφέρουσιν οἱ χριτικοί. Τῷ 1782 ὁ τοῦ Κοραῆ φίλος, ἀββᾶς Αὐγήρος ἐξέδωκεν εἰς τρεῖς τόμους τὸν Ἰσοκράτην, ἀντιβαλὼν πρὸς ἄλληλα ἐκκαλθεκα ἀντίγραφα τῆς ἐν Παρισίοις βιβλιοθήκης· τελευταῖος πρὸ τοῦ Κοραῆ ἐκδότης (1803) ὑπῆρξεν ὁ ἐν Χαλλῇ καθηγητὴς Λάγγιος (1767—1831), διορθώσας ἐν πολλοῖς τὸ κείμενον διὰ τῆς ἀντιπαραθέσεως τῶν ἐν Μονάχῳ καὶ Αὐγούστῳ ἀντιγράφων. Ὁ Κοραῆς οὔτε θαυμάζει τῶν ἀντιγράφων τὴν πληθὺν οὔτε ἐλπίζει ἐξ αὐτῶν μεγάλην ὡφέλειαν. «Κἀνένα κριτικὸν δὲν λανθάνει (λέγει) εἰς πολὺν ἀθλίαν κατάστασιν εὑρίσκονται τῶν σωζόμενων ἀντιγράφων τὰ περισσότερα· δὲν λανθάνει κἀνένα δτι αἱ ἐκδόσεις δὲν τελειοῦνται εἰ μὴ μὲ τὴν πρόσοδον τοῦ χρόνου, ἀφ' οὗ ἀπὸ πολλοὺς πολλὰ τοιαῦτα παραβληθῶσι, καὶ ἀνακαλυφθῶσι τέλος πάντων αἱ γνήσιαι γραφαί. Συμβαίνει κάμμιαν φορὰν νὰ συντμηθῇ ὁ ἀναγκαῖος εἰς τοῦτο χρόνος ἀπὸ τὴν εὐφυΐαν τοῦ ἐκδότου, ὅστις μάντεύει καὶ τὰς ἐννοίας καὶ τὰς λέξεις τοῦ συγγραφέως, καὶ χωρὶς τῶν ἀντιγράφων τὴν βοήθειαν· ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι μάντεις δὲν εἶναι πολλοί. Ἀπὸ 16 ἀντίγραφα, τὰ δποῖα ἐξέτασεν ὁ Αὐγήρος, δύο μόνα εἶναι τῆς 14, τὰ λοιπὰ εἶναι τῆς 15 καὶ 16 ἑκατονταετηρίδος». Ὁ Κοραῆς ηὔμοιρησεν ἀντιγράφου, παλαιοτέρου πάντων τῶν μέχρι τῶν χρόνων αὐτοῦ παρεξετασθέντων, τοῦτο δὲ τὸ ἀντίγραφον, δπερ ἐκόμισεν ὁ Ναπολέων ἐξ Ἰταλίας εἰς τὴν Αὐτοκρατορικὴν τῶν Παρισίων Βιβλιοθήκην, εἶναι γεγραμμένον κατὰ τὸ χιλιοστὸν ἑξηκοστὸν ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ ἐπὶ περγαμηνοῦ χάρτου ὑπὸ Θεοδώρου τινὸς Νοταρίου. Τῇ βοήθειᾳ τοῦ «καλοῦ» τούτου ἀντιγράφου διώρθωσεν ὁ Κοραῆς χωρία τινὰ τῶν Ισοκρατείων λόγων, ἐπήνεγκε δὲ καὶ οὐκ ὄλιγας ἐξ ἵδιας εἰκασίας διορθώσεις. «Ολαι βεβαίως δὲν εἶναι δροῦαι· καὶ ὅστις ἀπ' ἐμὲ ἦ καὶ ἄλλον σοφώτερον παρ' ἐμὲ, ζητήσῃ τοιαύτην δρθότητα, ζητεῖ πρᾶγμα τῶν ἀδυγάτων. Τῶν παλαιῶν συγγραφέων αἱ ἐκδόσεις τελειοῦνται μὲ τὴν πρόσοδον τοῦ χρόνου ἀφ' οὗ περάσωσιν ἀπὸ πολλῶν ἐκδοτῶν χεῖρας. Εἴς μόνος οὔτε δύναμιν οὔτε καιρὸν ἔχει νὰ διορθώσῃ ὅλα τὰ σφάλματα. Ικανὸν εἶγαι νὰ κάμη τὴν ἐκδοσίν του τοιαύτην, ὅποια νὰ δώσῃ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὰ μέσα νὰ τὴν φέρωσιν εἰς περισσοτέρους τελειότητα. Καθὼς ὅλα τὰ καλὰ, οἱ καλοὶ ἐκδόται εἶναι πρᾶγμα πολλὰ σπάνιον· μέγα μέρος αὐτῶν διαιρεῖται εἰς δύο παντάπασιν ἐναντίκ εἴδη. Τὸ πρῶτον εἶναι τῶν τολμηροτάτων ἐκείνων, δσοὶ διορθόγουσι καὶ τὰ μηδεμίαν ἔχοντα χρείαν διορθώσεως. Εἰς τὸ

δεύτερον περιέχονται δοια δεισιδαιμόνως ἀφίνουσιν εἰς τὸ κείμενον καὶ τὰς πλέον ἀνοήτους καὶ βαρβάρους τῶν ἀντιγραφέων γραφάς. Τίνες τούτων οἱ χειρότεροι δὲν ἡξεύρω. Στοχάζονται ως θεοῦ φωνάς, οἱ πρώτοι ὑπερηφάνως τὰς ιδίας των εἰκασίας, οἱ δεύτεροι ἡλιθίως τὰς ἀνοησίας τῶν ἀντιγραφέων. Εἰς τοὺς πρώτους ἀρχεῖ ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχφρασθῇ καὶ κατ’ ἄλλον τρόπον τὸ θόημα, διὰ ν’ ἀλλάξει τὴν φράσιν τοῦ συγγραφέως· οἱ δεύτεροι καταπίνουσι χωρίς ὑποψίαν, ως ἐλληνικὸν, ὅτι εἶναι χαρχυμένον μὲν γράμματα ἐλληνικά. Κρίσεως καὶ προσοχῆς βέβαια μεγάλης ἔχει χρείαν δοτις ἀγαπᾶ ν’ ἀποφύγῃ καὶ τὴν ὑπερήφανον τόλμην τῶν πρώτων, καὶ τὴν ἀνδραποδώδη τῶν δευτέρων εὐλάβειαν καὶ νὰ πατήσῃ τὴν μέσην ὁδὸν, εἰς τὴν ὄποιαν μόνην εἶναι κτισμένος τῆς ἀρετῆς παντὸς πράγματος ὁ θρόνος. «Ωςπερ γάρ τὸ μεταγράφειν τὰς παλαιάς ῥήσεις προκετές (λέγει ὁ Γαληνὸς) οὕτω καὶ φυλάττοντας, ως γέγραπται, βραχείαις τισὶν ἢ πρωσθέσειν ἢ ὑπαλλάξει, διαλύεσθαι τὰς ἀπορίας, ἀγαθῶν ἔξηγητῶν ἐστιν ἔργον». Εάν εὐτύχησα δὲν λέγω τὰ πατήσω τὴν μέσην ὁδὸν, ἀλλὰ μόνον νὰ τὴν πλησιάσω, ἀφίνω τὴν κρίσιν εἰς τοὺς πολλὰ δλίγους φιλοσόφους καὶ φιλολόγους κριτὰς, μόνων τῶν ὄποιων καὶ τὴν ἔγκρισιν ἐπιθυμῶ καὶ τὴν κατάκρισιν φοβοῦμαί». Τὸ ἔργον τοῦτο ἐπετέλεσεν ὁ Κοραῆς κριτικώτατα, ὅτι δὲ οὐ μόνον «ἐπάτησε τὴν μέσην ὁδὸν» ἀλλὰ καὶ προέδραμε τῶν ἀντιγράφων διὰ λαμπρῶν διορθώσεων, δῆλον ἐκ τῶν ἔγκωμάων ᾧ τούτων καὶ τυγχάνουσιν ἔτι καὶ νῦν οἱ ως διαπρεπὲς μνημεῖον ὑγιοῦς κριτικῆς τέχνης νομιζόμενοι δύο πρῶτοι τόμοι τῆς Ἐλληνικῆς Βιβλιοθήκης. Αἱ εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἰσοκράτους σημειώσεις τοῦ Κοραῆ οὖν πολλῷ μακρότεραι ἢ αἱ ἐν ταῖς ὕστερον ἐκδόσεσι τῶν ἀλλων ἐλλήνων συγγραφέων. «Παρὰ τὰς ἀναγκαῖας σημειώσεις τῶν διαφόρων γραφῶν (ἔλεγεν ἐν τῇ προκηρύξει τῆς Ἐλληνικῆς Βιβλιοθήκης) ἀλλας νὰ κάμω εἰς τοὺς ἐκδιδόμένους συγγραφεῖς ὁ καιρὸς δὲν μ’ ἐσυγχώρει· μολοντοῦτο εἰς τὸν Ἰσοκράτην ἔγραψα σημειώσεις, καὶ σημειώσεις ἀφ’ ὅτι ἐνόμιζα πλέον μακράς· τῆς γνώμης ταύτης ἡ μεταβολὴ μου προηλθεν ἀπὸ τοῦτο, ὅτι, ἐπειδὴ πρῶτος ἀπὸ τοὺς παραδιδομένους εἰς τὰ σχολεῖα συγγραφεῖς εἶναι ὁ Ἰσοκράτης, ὠφέλιμον ἔκρινα νὰ σημειώσω πολλὰ πράγματα ἀναγκαῖα εἰς τοὺς νέους, διὰ γὰρ ἐλευθερωθῶσι μίαν φορὰν διὰ πάντα ἀπὸ τὴν ἀηδεστάτην καὶ πολλάκις ἀτυχῆ καθημερινὴν ἔρευναν τῆς συντάξεως τῶν μερῶν τοῦ λόγου, τῆς φύσεως, τῶν μέσων ῥημάτων καὶ ἀλλων τοιούτων». Ο Κοραῆς ἦθελε νὰ ἐθίσῃ τοὺς νέους εἰς τὴν

ἀνάγνωσιν τῶν ἑλλήνων συγγραφέων, ὅπως διὰ τῆς ἀναγνώσεως τούτων καὶ μελέτης ρύθμοίς τοῖς ιδίαι φιλοκαλίαιν καὶ συνειδῶσι τίνα τὰ ἐμπόδια, τὰ ἀνακόπτοντα τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀναγέννησιν, οὕτω δὲ καὶ αὐτοὶ διδαχθῶσι καὶ τοὺς ἄλλους διδάξωσι «ποῖον εἶναι τὸ ἀληθιγὸν τέλος, διὰ τὸ δποῖον παίδευόμεθα τῶν προγόνων ἡμῶν τὴν γλῶσσαν καὶ ποία ἡ ἐντεῦθεν ὠφέλεια».

Πρὸς τὸν ἔθνωφελῆ τοῦτον ἀποβλέπων σκοπὸν ἔξηγεῖται ὁ Κοραῆς τοὺς Ἰσοχρατείους λόγους ὡς δὲ περίφημος διδάσκαλος Σεβηριανὸς, «οὺ τὸν τεχνικὸν καὶ τὸν σοφιστικὸν, ἀλλὰ τὸν ἔμφρονα καὶ φιλόσοφον τρόπον». Ή κριτικὴ καὶ γραμματικὴ τῶν λέξεων καὶ φράσεων ἔρμηνεια διαποιεῖται πολλαῖς καὶ παντοῖαις παραχιγέσει, τεινούσαις εἰς ἥθοποιὸν παίδευσιν καὶ ἔξαρσιν τοῦ ἔθνικοῦ φρονήματος τῶν νέων Ἑλλήνων. Λέγει ὁ Ἰσοχράτης ἐν τῷ «Πανηγυρικῷ» ὅτι ἐπὶ τῆς περσικῆς ἐπιδρομῆς, ἀθύμως ἀπόντων τῶν συμμάχων διακειμένων καὶ τῶν μὲν Πελοποννησίων διατειχιζόντων τὸν Ἰσθμὸν καὶ ζητούντων ιδίαι αὐτοῖς σωτηρίαν, τῶν δὲ ἄλλων πόλεων ὑπὸ τοῖς βαρβάροις γεγενημένων, οἱ συμμάχων ἔρημοι καὶ τῶν ἐλπίδων διημαρτηκότες Ἀθηναῖοι, εἰ καὶ ηδύναντο νὰ διαφύγωσι τοὺς κινδύνους καὶ υὰ λάβωσι παρὰ τοῦ βασιλέως ἔξαιρέτους τιμάς, ἀλλ' ὅμως οὐχ ὑπέμειναν τὰς παρ' ἔχεινου δωρεάς. «Καλὸν καὶ μεγαλοφροσύνης ἑλληνικῆς ἀξίου (σημειοῦται ἐνταῦθα ὁ Κοραῆς) τὸ ὑπέμειναν, ἀπὸ τῶν ὕβρεων ἐπὶ τὰς τιμάς τε καὶ δωρεάς μετενεχθέν. Άι γάρ παρὰ τῶν τυράννων δωρεαὶ οὐδέν εἰσιν ἔτερον ἢ ὕβρεις τοῖς ἐλευθέροις εἶναι βουλομένοις». Ἐν τῷ αὐτῷ «Πανηγυρικῷ», στηλιτεύων δὲ Ἰσοχράτης τῶν Περσῶν τὴν μαλακίαν καὶ δουλοπρέπειαν «πῶς γάρ ἂν ἐν τοῖς ἔκεινων ἐπιτηδεύμασιν (ἐπάγεται) ἐγγενέσθαι δύνατ' ἂν ἢ στρατηγὸς δειγὸς ἢ στρατιώτης ἀγαθὸς, ὃν τὸ μὲν πλεῖστον ἐστιν δῆλος ἀτακτος, καὶ κινδύνων ἀπειρος, πρὸς μὲν τὸν πόλεμον ἐκλελυμένος, πρὸς δὲ τὴν δουλείαν ἀμεινον τῶν παρ' ἡμῖν οἰκετῶν πεπαιδευμένος; καὶ τὰ μὲν σώματα διὰ τοὺς πλούτους τρυφῶντες, τὰς δὲ ψυχὰς διὰ τὰς μοναρχίας ταπεινὰς καὶ περιδεεῖς ἔχοντες, ἔξεταζόμενοι δὲ πρὸς αὐτοῖς τοῖς βασιλείοις, καὶ προκυλινδούμενοι, καὶ πάντα τρόπον μικρὸν φρονεῖν μελετῶντες, θυητὸν μὲν ἄνδρα δαίμονα προσαγορεύοντες, τῶν δὲ θεῶν μᾶλλον ἢ τῶν ἀνθρώπων καταφρονοῦντες». Εἰς ταῦτα τοῦ Ἰσοχράτους παρατηρεῖ ὁ Κοραῆς. «Θαυμασία καὶ σχεδὸν ἔμψυχος εἰκὼν ταπεινοῦ καὶ ἀνδραποδώδους ἥθους. τοιοῦτοι γάρ διταγτες οἱ θαυμάζοντες καὶ κολακεύοντες τοὺς τυράννους,